

בסתיו 2023 היא תופעה 'ישראלית', כזו שמחברת בין דתיים לחילונים, ואם היא מותירה מאחור מישהו הרי זה דווקא את 'היהודי הישן'.

ביטוי סמלי, אולי, אך רב משמעות בעיניי בהקשר זה הוא ריבוי הגיבורים והחללים ממרחב 'התפר' הישראלי, בנים למשפחות דתיות, לעתים דתיות מאוד, שאימצו אורח חיים חילוני – באופן זמני או מוחלט, איש לא ידע – אבל שיחם ושיגם, גם לפני שהקרבות חשפו את שבפנים, נותר מחובר, מחובר מאוד אפילו, לערכי היסוד של חינוכם הלאומי והאמוני. הרי אין להכחיש שהאמונה בחובה להילחם ברע ולהגן על הטוב, שההבנה שהאדם אינו פרודה בודדת אלא חלק ממשפחה ומעם, ולעיתים עליו למסור נפשו עליהם – אין להכחיש שרעיונות אלה דומיננטיים במיוחד בחינוך הדתי, והם באים לידי ביטוי גם אצל צעירים שזנחו דגשים אחרים של חינוך זה, ובראשם שמירת קפדנית על מצוות.

דורות חלפו מאז הכריזה הציונות על החתירה ליצירת 'יהודי חדש'. היו שכבר הספידו את הציונות בכלל, אבל באו מאורעות הימים וגילו שלא רק שהיא חיה וקיימת – אלא שהיא הצמיחה בתוכנו יהודי-ישראלי חדש. ישראלי שמגלה יסודות קיומיים עמוקים של אמונה, ומאתגר באופן חדש את כלל התפיסות של כולנו, דתיים וחילונים כאחד. מה משמעותה של יהדות היום? כיצד מחנכים ומטפחים אליה? האם ייתכן שכל הוויכוחים שלנו מלפני שבועות אחדים החמיצו את הנקודה, והאם מערכות החינוך שלנו – אלה החרדות על שמירת מצוות ואלה החרדות מפני שמירת מצוות – מתעסקות בעניין הלא נכון?

אינני נמנה עם אלו המאמינים בשברים תרבותיים, ואין לי ספק שגם לאחר הבדיקה נשוב ונחנך את ילדינו בצורה דומה לזו שחינכנו בה בעבר. דומה, אבל לא זהה: נפתח לנו חלון אל נפש הדור ואל פעולתה של ההיסטוריה, והוא חייב ללמד אותנו פרק במהותה של יהדות ישראלית.

ליאת נטוביץ-קושיצקי

בריתות ישנות חדשות

מתוך שברי התפיסות המקובעות שהתנפצו בפרוץ המלחמה, יכולות לקום מחדש ההסכמות שכונו את ישראל בשנותיה הראשונות. לשני המחנות יש על מה לוותר – ומה להרוויח

מהסוג שמסתיים באבחה אחת. במקום שש אחרי המלחמה אנו צפויים להיפגש מוקדם משנרצה בשעת דמדומים חורפית, בסביבות ארבע. הצדדים בקרב על הנרטיב

בקרב מאוד, שגרת הלחימה בעזה ובצפון תשוב ותתמוזג עם שגרת המאבקים הפנימיים בישראל. היום שאחרי המלחמה לא יכריזו על עצמו בבידור. זו אינה מלחמה

נוחה לה או לכל הפחות הינה הרע במיעוטו. גם הרעיון בדבר "אשמת הכיבוש" ספג מהלומה כבדה. אף על פי שסוגיה זו נראתה מזה זמן, לנוכח צניחתן של מפלגות העבודה ומרצ, כסוגיה שחדלה להיות הנושא המרכזי במחנה השמאל-מרכז, חלקים נרחבים בציבור זה עדיין אחזו בה. במיוחד נותרה הקונספציה בולטת בחלקים המשפיעים בתקשורת, בפקידות הממשלתית ובאקדמיה: באותם מחוזות המצויים בקשרי השפעה עם גורמים בינלאומיים שאשמת הכיבוש היא בעיניהם המשקפיים היחידים שאפשר לפרש דרכם את הסכסוך הישראלי-פלסטיני. לדידם, הסכמי אוסלו לא כשלו, אלא רק אופן יישומם כשל. ואולי אין זה מפתיע לאור העובדה שבישראל נשענה הקונספציה על מרכיב אמוני. כפי שציין יוסי ביילין בהתייחסו לסיכונים שנלקחו בהסכמי אוסלו, "האמונה בשוויון ערך האדם ובכך שבאופן יסודי אפשר לעשות שלום עם כל אחד היא לב העניין".

ההתפכחות מהקונספציה והאמונה הללו אפשרה לצבא לפעול בחודשיים האחרונים בנחרצות ובנחישות, לא רק ברצועת עזה אלא גם בגבול הלבנון וביהודה ושומרון. קריסתה אפשרה לפרקליטות להגיש כתבי אישום חריפים נגד ערבים ישראלים שהסיתו ותמכו בארגון חמאס. היא אפשרה לפוליטיקאים מוקצים מהימין לחזור למרכז הזירה התקשורתית, אך חשוב מכך, אפשרה לפוליטיקאים מהשמאל להביע אמירות לוחמניות שעד השבעה באוקטובר היו מוקצות מחמת מיאוס.

כשגדי ירקוני, ראש המועצה האזורית אשכול, מכריז כי מדינת ישראל צריכה לשנות את התפיסה מהיסוד כי "למדנו לקח. לא מסוגלים לחיות זה לצד זה בדורות

כבר פועלים בשצף קצף לקבע את הסיפור שמוציא אותם צודקים יותר. הצצה למה שצפוי לנו אפשר לקבל, למרבה הצער, כבר כיום בשיטוט אקראי בטוויטר. "נטפל בכך אחר כך" מימין ומשמאל, מצד אושיות רשת ועיתונאים זוטרים ובכירים כאחד, הוא כעת סיום גורמטיבי לכל ציוץ שנאה שגרתית. מי בדיוק יטפל? ובאיזה טיפול מדובר? ההבטחות המאיימות נותרות מרומזות.

האם יש חלופה להמשך המאבק הרעיל ונטול הקווים האדומים? האם ניתן ליצור בחברה הישראלית בסיס רחב דיו שעל גביו יתנהלו המחלוקות בעוצמה מבוקרת? קריאות האחדות חשובות וקריטיות, אך עלינו המלאכה ליצוק בהן תוכן של ממש. כדי שהתוכן הזה יצמיח שורשים חזקים, מוטב לחפש אותו בעבר – וכעת הדבר נכון במיוחד, שכן במובנים רבים נדמה שתפיסת הקיום בחברה הישראלית חזרה עתה חמישים שנה לאחור. במובנים רבים בשלה השעה להקים מחדש בריתות ישנות בין הימין לשמאל שאפשרו בעבר את מארג הקיום הישראלי אך נזנחו במהלך השנים. מה שעשוי לאפשר את שיקום הברית הישנה הזאת, שעל אודותיה נרחיב מייד, הוא קריסתן הדרמטית של כמה קונספציות.

התפכחות משמאל ומימין

כולם כבר מסכימים על כך שהמציאות לאחר 7 באוקטובר אינה אותה מציאות. קריסתה הרועשת של קונספציית "ניהול הסכסוך" טלטלה את כולם בכל טווח הקשת הפוליטית. מלבד שוליים מסוימים בימין שכעת זוכים לעדנה, כולם סברו, בהסכמה נלהבת או בהסכמה שבשתיקה, שהכלת ה"טפטופים" האלו מעזה טובה לישראל,

האלה", אפשר לפטור זאת כאמירה של אדם שעולמו חרב עליו ולא להקשיב לו ברצינות. אבל כאשר ח"כ רם בן-ברק, חבר ועדת החוץ והביטחון, איש האופוזיציה מ"ש עתיד', טוען כי "אם כל אנשי עזה הם פליטים, בואו נפזר אותם בעולם"; וח"כ עידן רול, אף הוא מ"ש עתיד', קורא שלא להעביר את התשלומים החודשיים לרשות הפלסטינית כי "הגיע הזמן שנפסיק לחזור על אותן טעויות ונתנהג כמו מדינה חפצת חיים"; ונשיא אוניברסיטת תל-אביב, פרופ' אריאל פורת, קורא "להשמיד את זכר החמאס כמו עמלק"; והכול מצטטים בלי הרף את נאום ההספד של משה דיין על רועי רוטברג ז"ל מ-1956, טרום ימי ה"התנחלויות", שלפיו "מעבר לתלם הגבול גואה ים השנאה ומהאויי הנקם, המצפה ליום שבו תקהה השלווה את דריכותנו. ליום שבו נאזין לשגרירי הצביעות המתנכלת, הקוראים לנו להניח את נשקנו" – האפקט המצטבר מלמד כי גם בשמאל רבים מבינים בעל כורחם שה"כיבוש" של 67' הוא רק סעיף אחד ושולי למדי בסיבות לסכסוך המדמם, וכי דווקא ה"כיבוש" של 48' (ובעצם כל עלייה יהודית ארצה מסוף המאה ה-19 עד לימינו) הוא הוא הבעיה.

הקונספציה השנייה, הממוסגרת פחות, היא קונספציית ה"ממשלת ימין על מלא". כלומר, התפיסה שלפיה ממשלה על טהרת גוש הימין והחרדים, שנבחרה ברוב קולות, יכולה באמת להחיל את מלוא תפיסת עולמה בתחומי החברה, הכלכלה, המשפט והמדיניות. המילה קונספציה אולי אינה מדויקת במקרה הזה, אבל רבים בימין אכן האמינו שבמדינה דמוקרטית יכול הימין, משהצליח להקים ממשלה ללא מפלגות מרכז מגבילות, לממש את תפיסת עולמו בדיוק כפי שעשה השמאל בימיו בשלטון.

על פי תפיסה זו, קידום רפורמה משפטית שהייתה בליבת סדר-היום הפוליטי של הימין בשנים האחרונות הוא חלק אינטגרלי מחובתה של ממשלת ימין, ועליה לעשות זאת בגאון ובהדר. המאבק של המרכז-שמאל נגד הרפורמה היה צפוי, כמו מאבק נגד כל ממשלה שהייתה נוקטת קו מדיניות דרמטי כזה או אחר. אלא שאיש לא צפה כי המאבק בנושא זה יחריף עד כדי חצייה סדרתית של קווים אדומים, ניסיון מכוון לפגיעה בכלכלה, ואפילו פגיעה ביכולות הצבא בדמות התארגנויות לסרבנות. הימין ידע כי אליטת הפקידות, התקשורת והאקדמיה נשלטת בידי אנשי שמאל, אך טעה לחשוב כי היא אינה מייצגת עוד את רוב הציבור במרכז ובשמאל – אך זה הציף את הרחובות בדגלי כחול-לבן. עוד טעה לחשוב כי יש לו מספיק בעלי תפקידים מקצועיים משלו שיוכלו להחליף את האליטה הקיימת תוך קבלת האמון הנדרש מן העם.

ככל שהלכה הרפורמה והתרוקנה מתוכן, חלקים נרחבים מהימין חשו אכזבה עצומה עד כדי אובדן אמון במערכת הדמוקרטית. התחושה כי הם למעשה אזרחים סוג ב', כלומר כאלה שזכות הבחירה שלהם אינה שווה לזכותם של מצביעי המחנה השמאלי-ליברלי, שכן משמעות הדמוקרטיה אינה שלטון 'רוב העם' אלא הגנה על ערכים ליברליים, תוארה בפי רבים כהתפכחות כואבת. עד השבעה באוקטובר תחושה זו הזינה כעס עצום ורוחות של מלחמה. מאז היא נותרה מודחקת רוב הזמן, אולי מתוך תקווה שרוח האחדות בנוגע למצב הבטחוני תפיג מעט מן העוינות לעמדות הימין גם בתחומים אחרים.

ומה עכשיו?

קדימה לעבר

בחפים מפשע שבא לעיתים על השבון ביטחונם של אזרחי ישראל וחיילי צה"ל, הציבור במרכז-שמאל לא התנגד לכך, לפחות לא באופן אקטיבי, שכן מדיניות זו התאימה לתפיסת עולמו הליברלית. קשה לתמוך בקול בגירוש משפחות מחבלים ובמקביל לזעוק ל"צדק חברתי". זה היה משחק עדין של מחזוריות, שבו תחושת הביטחון מתכרסמת והולכת עד למבצע צבאי גדול שמצליח להשיבה על כנה וחוזר חלילה.

אלא שאירועי השבעה באוקטובר טרפו את כללי המשחק כליל. ההצהרות הלוחמניות של נציגי המרכז-שמאל, החשיבות והכבוד הניתנים כעת ליישובי הגבול, התמיכה הגורפת של האקדמיה בישראל בצה"ל ובחיילי המילואים (בטח בהשוואה לביזיון שהתרחש באוניברסיטאות העילית של ארה"ב) – כשמצרפים את כל אלו לתמורות ההיסטוריות נדמה שחזרנו לימי טרום יום-כיפור, שבהם התיישבות וביטחון היו מהערכים המובילים בחברה הישראלית כמעט ללא מחלוקת. כעת נחשף מארג אינטרסים מפתיע שעשוי להיות מצע משותף רחב לחברה הישראלית.

חצי דמוקרטיה, מדינה שלמה

חזרת השמאל לתפיסה ביטחונית ניצית יותר תאפשר לו לשתף פעולה עם הימין בשמירה על האינטרס הביטחוני-לאומי של ישראל. שיתוף הפעולה יתקיים גם כלפי חוץ לנוכח לחצים בינלאומיים כאלו ואחרים, אך גם כלפי פנים בכל הנוגע למעורבות מערכת המשפט והייעוץ המשפטי בעניינים הנוגעים למדיניות ביטחונית. כך למשל, ניתן להעלות על הדעת שבסוגיות עונשין כגון הריסת בתי מחבלים וגירושם, או

כדי להבין עד כמה שינויים אלו עמוקים ובעלי פוטנציאל לבנייה מחודשת של יחסי האמון בחברה הישראלית, עלינו לנסוק מעלה לסקירה היסטורית קצרה. נהוג להציג את התהליך שעבר על השמאל האידיאולוגי בישראל כמחולק לשלוש תקופות. מיכה גודמן סיכם זאת יפה בספרו 'מלכוד 67': בתקופה הראשונה ביקש השמאל לחולל חברת מופת סוציאליסטית. ההתיישבות, השמירה על הגבולות ותפיסת ביטחון נוקשה השתלבו היטב בתפיסה זו, פחות או יותר עד למלחמת יום כיפור. בתקופה השנייה, האידיאולוגיה הסוציאליסטית דעכה והלכה והוחלפה באידיאולוגיית השלום, וזאת ביתר שאת לאחר האינתיפאדה הראשונה.

לאחר הפיגועים הקשים שבאו בעקבות הסכמי אוסלו, ובייחוד לאחר כישלון ועידת קמפ-דיוויד של קלינטון, אהוד ברק וערפאת ופרוץ האינתיפאדה השנייה בשנת 2000, אידיאולוגיית השלום דעכה והלכה והוחלפה בחתירה ל"צדק חברתי" הכולל את הורדת יוקר המחיה, קידום זכויות האזרח, ובעיקר צמצום אי-השוויון בכל תחומי החברה. בשלב זה השמאל הישן של מפלגת העבודה ומרצ כמעט ונעלם לתוך מפלגות מרכז כמו 'יש עתיד' ו'כחול לבן' אשר ביקשו להתמקד בחברה הישראלית פנימה, ולא הציבו חלופה של ממש למדיניות ניהול הסכסוך של עשרים השנים האחרונות.

ועדיין, האמונה כי "הכיבוש אשם" וכי "העוול בשטחים" הוא המניע את גלגלי השנאה, נותרה על כנה. וכאשר בתוככי המערכת המשפטית והאליטות המקיפות אותה בתקשורת ובאקדמיה, נטתה המדיניות בשטחים לעבר מאמץ לצמצום הפגיעה

להכיר בכך שכדי להילחם ולמגר את מוסדות הטרור בעזה, ברשות ובתוככי ישראל פנימה, השמאל יספוג פגיעה ממשית ביסודות התפיסה הליברלית שלו. לא כדאי לזלזל בעניין זה או להפחית בחשיבותו. מדובר בפגיעה בזהות ובתפיסה העצמית; בדיסוננס מורכב וכואב בין חזון ותקווה להיות עם נורמלי ומקובל על העולם, כזה שאפילו נושא בשורה אמיתית של קדמה ותיקון, לבין מציאות אכזרית שבה עם הנצח נאלץ לחיות על חרבו ובדרך בלית ברירה לפגוע בחפים מפשע. מבחינת השמאל זוהי טרגדיה כואבת שסופה אינו נראה לעין.

השמאל מצידו יצטרך להכיר בכך שהימין משלים בנשיכת שפתיים עם הפגיעה בתחושת השייכות והזכאות שלו. במשך שנים ארוכות חיכה הימין הפריפיראלי-מתנחלי-דתי להגיע לעמדת ההנהגה. בזמן שתרים באחוזי גיוס קרביים הולכים וגדלים, בזמן שעבר מ"עמדת הש"ג" לפיקוד הבכיר, בזמן שהקים והפריח יישובים בכל רחבי הארץ, בזמן שהמשיך להיות ציוני ופטריוטי על אף אפליה רבת שנים, הוא בוזה והושפל פעם אחר פעם בידי גורמים מובילים בפוליטיקה ובתקשורת הישראלית. החל מתיאור המתיישבים ביו"ש כחבורת הזויים פשיסטים, עבור בהכחשת החששות הביטחוניים כלפי הסכמי אוסלו, דרך הזלזול ב"מנשקי הקמעות" ותרבותם היהודית-מזרחית, השופטים המרוקאים שלא מונו כי "לא מצאנו", והמשך בפער הבוטה בין הטיפול הדורסני בחסימת הכבישים על ידי ה"אנשים אחרים", מתיישבי גוש קטיף שגורשו מבתיהם, לבין היחס הסלחני עד מעודד כאשר דובר באנשי מחאת קפלן. ואז, לאחר סבבי בחירות ממושכים, כאשר הצליח

בשאלות מדיניות הפתיחה בירי, יתקיים שיתוף פעולה בחקיקה שיחליש את יכולתו של בג"ץ להגביל את צעדי הביטחון. אפשר לצפות גם להמשך שיתוף פעולה בטיפוח כיתות הכוננות שהוקמו ברחבי הארץ, ובכלל זה ביישובים עירוניים, ובהמשך הקמתו של המשמר הלאומי בכל גרסה שיוחלט עליה. כך גם באשר לטיפול נוקשה במערכת ההסתה הבלתי פוסקת במסגדים ובמערכת החינוך הערבית. ולבסוף, ההתיישבות ביהודה ושומרון עשויה לזכות ליחס אוהד יותר, ולהיות ממותגת מחדש כיישובי "עוטף רמאללה" וכדומה. כל זאת, תוך הבנה וקבלה שגם אם המצב המתקבל איננו לתפארת הדמוקרטיה כפי שהשמאל תופס אותה, הוא חיוני למען עם ישראל ושלמות המדינה.

שיתוף פעולה זה ייתן לימין מענה לחששותיו הגדולים ביותר, וכך יאפשר לו להרפות משינויים דרמטיים ומהירים במערכות המשפט, התקשורת, הכלכלה החינוך והדת בישראל. כל שינוי ניכר בנושאי פנים אלו יצטרך להיעשות בהדרגתיות ובשיתוף פעולה עם מפלגות המרכז-שמאל, או לא להיעשות כלל. הרפורמה תיזנח לחלוטין, המלחמה בהסתדרות תוריד הילוך, קידום ההפרטה במערכות החינוך והבריאות ימשיך להיות חזון רחוק. כל שינוי קל שבקלים בסטטוס קוו בענייני דת ומדינה, גם הוא יבוצע אך ורק תוך שיתוף פעולה. כל זאת, תוך הבנה וקבלה שגם אם המצב המתקבל איננו לתפארת הדמוקרטיה כפי שהימין רואה אותה, הוא חיוני למען עם ישראל ושלמות המדינה.

אכן מדובר בווייתורים מרחיקי לכת מבחינת שני הצדדים. כל צד יידרש להבין כמה קשים ויתוריו של הצד השני. הימין יצטרך

120 החרדים, האלפים האחרים שפנו בבקשה להתגייס (נכון לכתובת שורות אלו), עבודת הקודש של מתנדבי זק"א (וההכרה הציבורית בכך) – כל אלה מצביעים על תזוזה מסויימת בהלך הרוח החרדי, שעשויה לרכך אחת מן המחלוקות הציבוריות החריפות ביותר שהקשתה מאוד בשנים האחרות על הקמת ממשלות בישראל ועל תפקודן השוטף, מימין ומשמאל.

לבסוף, אין ספק שמחלוקות מהותיות בין ימין ומשמאל ימשיכו להסעיר את השיח הציבורי בישראל. אין כאן ניסיון לפתרון הרמוני לתפיסות עולם מתנגשות, אלא רק הצעה שתאפשר לתפיסות אלו חיכוך מוגבל ומפרה, על בסיס הבנה משותפת ורחבה, במקום מלחמת סכום אפס הרסנית. גילויי הסולידריות והגבורה המופלאים שנראו במלחמה, בחזית ובעורף, אינם ברורים מאליהם. הם יסודות איתנים לעוצמתם של העם היהודי ובני בריתו הדרוזים, לעוצמה המוסרית שמאפשרת המסגרת של מדינת ישראל. אם נתרכז רק במחירים שאנו נדרשים לשלם מימין ומשמאל ונעצים אותם, אנו עלולים להחמיץ את האור הגדול שנחשף.

לבסוף הימין להקים ממשלה ללא מפלגות מרכז מטילות וטו, הוא גילה כי כללי המשחק השתנו. התחושה של רבים בימין כי הם אזרחים "סוג ב" אמיתית ומבוססת.

ובכל זאת, ברית הגורל חשובה יותר. נחיצות קיומה של מדינת ישראל לעם היהודי בארץ ובעולם כולו מחייבת.

*

התיאור שהובא לעיל אינו תמים. אני ערה לקולות בשמאל שנתרו איתנים בתפיסת עולמם כאילו כל הבעיה היא שלטון הטרור של חמאס ש"השתלט" על האוכלוסייה הפלסטינית, קולות שממשיכים לעסוק במרץ ב"אלימות המתנחלים" ובחתימה להסכם מדיני ולפתרון שתי המדינות. אני ערה גם לקולות בימין שהמלחמה חיזקה את תפיסת עולמם ואשר רק מחכים לסיומה כדי להמשיך בדיוק במקום שבו הפסיקו. אבל יש קולות אחרים, ויש ציבור רחב שיכול לתת להם גב ולחזק אותם.

ישנם אף ניצנים של שינוי נוסף ומבורך שעשוי לסייע למצע משותף זה לשגשג. קצרה יריעה זו משנרחיב בה על אודות התפניות המפתיעות שאירעו בחברה החרדית מאז פרוץ המלחמה. אך תמונת גיוס